

Tänu

Autorid ja Tänapäeva kirjastus
tänavad Eero Palusalu, Viktor Lõobast,
Olavi Pihlamäge, Riho Baumanni,
Ari Dubinit, Tõnu Trubetskyt,
Tony Aaret, Harry Kõrvitsat,
Tõnu Taliveed, Riina Viidingut,
Meelik Mälksood, Hain Salujärve,
Sulev Kuusikut, Erkki-Sven Tüüri,
Andres Tali, Heino Maripuud,
Igor Garšnekit, Vikerraadiot,
Eesti Rahvusraamatukogu.
Ja kõiki muusikuid,
kes oma loo rääkisid.

Andres Oja

Tsepeliini triumf

Eesti rock 1970. aastatel

Toimetanud Armand Torm
Kujundanud Andres Tali

Tekst © Andres Oja

Tekst © Igro Garšnek (ptk-d «Kui tulin, siis juba ka jään. Ruja» lk 58 ning
«Enne balli. Mess ja Sven Grünberg» lk 183)

Fotod © autorid ja valdajad

© Tänapäev, 2016

ISBN 978-9949-85-074-7

Trükitud AS Printon trükikojas

Sisukord

Saateks 7

Sissejuhatus 11

Milleks veel see kõik, kui päikest pole südameis / Virmalised 16

Tähtede poole / Fix 28

Ma pesin oma hambaid verega? / Kooma 37

Keldrist salongi / Väntorel. KõrVal. Propeller. U.D.A 49

Kui tulin, siis juba ka jään / Ruja 58

Tartu Riikliku Ülikooli klubi vokaal-instrumentaalansamblite

ülevaatus / Kogudus. Keel, Nahk ja Poogen 72

Poisid, laske üks lugu veel / Kukerpillid 79

Müstikutest jüngrid ja tagurpidi kuus / Suuk 89

Mis jääb meist maha? / Ornament 95

Meie jälgi helgiheitja otsib / Meie 106

Monstrumi marss / Monstrum/Incognito 113

Tants taevatrepil / Union 121

Nimed saagu nimetatud / Psycho 128

Ka Pärnu kandis kiisku püüda võib / Kuldne Trio 142

Lugupidamisega ansambel Apelsin / Apelsin 150

Rock on jälle moes / Polyphon 161

Ei saa me läbi Lätita / Initsiaal 170

Aeg läeb, laulud jäävad / Palderjan 175

Enne balli / Mess ja Sven Grünberg	183
Teravik on suunatud alla / Teravik	194
Sügis Viljandis / Haak	201
Kui on tee, siis aitab sellestki / Noor Eesti. Hõim	207
Ja imades säält jumalikku rikkust, ta täiuslikumaks saab iga hetk / Esra	212
Magnetki elustus / Magnetic Band	223
Käed täis tähti ja südames kuu / Radar	232
Uus generatsioon / Uus Generatsioon	241
Vitamiin, nüüd aita, anna jõudu ... / Vitamiin	245
Rokin nagu jaksan / Rock Hotel	256
California Joel / Dr Friedrich	264
Päranoia, päranoia – kahe käega kinni hoia ... / Päratrust	270
Persse disko – elagu skandaalid! / Propeller	277
Otsad kokku	289
Kuidas neid pilte tehti	291
Valik kasutatud kirjandust	293
Eesti isikunimede register	295

Saateks

Käesoleva raamatu kirjutamise idee haudus kaua, ehk liigagi pikalt. Parem hilja kui mitte kunagi, nagu teab vanarahva tarkus. Siin ta nüüd on: ülevaade ENSV 1970-ndate ansamblitest. Muidugi ei saanud kirja kõiki sel kümnendil tegutsenud ansambleid, vaid tuli teha valik. Otsustavaiks tegureiks sai kolm asjaolu. Esiteks ansamblid, kes on jätnud sügava jälje Eesti muusikasse. Teiseks ansamblid, kelle repertuaar koosnes valdavalt oma lugudest. Kolmandaks – selles ansamblis laulsid-mängisid muusikud, kes on tuntud ja tegevad veel ka 21. sajandil.

Järgnevatil lehekülgedel kirjeldatu ei pretendeeri absoluutsele tõeale, kohe alguses sai kokku lepitud, et ajalooõpikut ei kirjuta. Intervjuud muusikute ja muusikategelastega said tehtud 2015. aasta kevadest 2016. suveni, peatükkide osundused on sellest ajast, välja arvatud need, kus on märgitud muu aastaarv. Raamatust saab lugeda sõnu, nagu *tõenäoliselt, arvatavasti, oletada võib* jms – pole parata, aeg on teinud oma töö, palju on ununenud ja inimeste mälu on valikuline. Mida oli võimalik üle kontrollida, seda sai kontrollitud, mõned seigad jäävad paraku endiselt segaseks. Üleriiklik meedia ei kajastanud üleliia innukalt noorteansamblite tegemisi, raadio- ja telesaated ei ole säilinud. Seetõttu jääb mõnel puhul loota mälule, millele täiesti kindel olla ei saa. Nagu ütles kirjandusklassik Anton Hansen Tammsaare: «See võis küll nii olla. Siiski – ei ole kindel.» Sellegipoolest saab järgnevatel lehekülgedel olevaga täidetud suur osa 1970. aastate muusikaloost, mis on seni varjusurmas olnud.

Raamatus on kirjas omaaegsed tänava- ja kohanimed, millele on lisatud muutunud nimi või nimetus. Selleks, et mitte üle korrata paljudes peatükkides ette tulevate esinemiskohtade nimesid, olgu need siin ära seletatud. Klubi Vana Tomp, praegune Mustpeade maja, kandis 60-ndail Jaan Tombi nime. Kui 1966. aastal valmis hoone, mida praegu teatakse Salme kultuurikeskuseks, nimetati see Jaan Tombi nimeliseks kultuuripaleeks ja Pikal tänaval asuv maja sai Jaan Kreuksi nimeliseks kultuuripaleeks. Rahvas seas sai üks Uueks ja teine Vanaks Tombiks. Need olid põhilised tantsuklubid, Vineeri ja Turu klubi enam mitte. Peod käisid Keskväljakul (Viru väljak) pritsumajas (tuletõrjemaja). Tantsuõhtud toimusid ka Sossi klubis. Seal mängisid ülevaatusel alati kõrgema kategooria saanud Toomas Tuti ansambel ja Aare Rütli orkester. Tantsulugude (valss, foks, rumba jne) ajal sahistas põrandal sussi mõni üksik paar, aga kui vaheajal pandi grammofonil mängima plaat (näiteks ABBA), sai plats noori täis. Võib-olla sellest saidki Eestis alguse diskod? Tallinna Polütehniline Instituut (TPI), mille aula oli 70-ndail peamiseks kontserdikohaks, on praegu Tallinna Tehnikaülikool. Kõrgkooli ühiselamute allkorrusel asusid Eva ja Piko kohvik-klubid, sealgi tantsitasid bändid tudengeid. Peda ehk Tallinna Pedagoogiline Instituut (Tpedi) on nüüd Tallinna Ülikool, Eesti Riiklik Kunstiinstituut (ERKI) on Eesti Kunstiakadeemia ja Tallinna Riiklik Konservatoorium on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia. Tartus korraldati kontserte Vanemuise kontserdisaalis, suviti lauluväljakul, tantsu- ja kontsertansamblid mängisid Tartu Ülikooli ja Eesti Põllumajandusakadeemia (nüüdne Eesti Maaülikool) ehk EPA klubis. Tantsuõhtud bändidega toimusid noortemajas Sõprus, Tartu linna- ja rajoonikultuurimajas. Pärnus sai kontserte kuulda-näha Endla teatris, suviti Vallikäärus, klubidest linna- ja rajoonikultuurimajas. Mujal Eesti linnades ja asulais mängiti kultuurimajades, suviti lauluväljakuil. Tuntud bändid mängisid koolipidudel, koolidele eraldati pille ja võimendusi, tänu millele tekkis üha enam kooliansambleid. Suvi oli bändidele tihe aeg, Eesti õpilasmaleva ja Eesti üliõpilaste ehitusmaleva rühmad ja kokkutulekud andsid tööd paljudele muusikutele.

Seitsmekümnendate noored võib laias laastus jagada kahte: komsomolid ja hipid, hiljem punkarid. Komsomolid ei pruukinud

olla kommunistliku noorsooüingu liikmed, nõnda võiks nimetada viksi käitumise, korraliku soengu ja viisaka riietusega noori. Hipidel ei olnud suuremat ühist seitsmekümnendaiks juba hääbunud USA lillelaste kultuuriga, vaid nii kutsuti pikkade juustega, alt laienevaid pükse ja kirevaid rõivaid kandvaid noori. Kauplustes selliseid rõivaid ei müüdnud, õmblusmasinad vurasid hommikust õhtuni. Karikaturistidele andis tööd see, et tüdrukud ja poisid nägid sarnased välja, ja nii vihuti võimude heakskiidul pilapilte. Tavakoolides pidid õpilased kandma koolivormi ja poisid olema lühikeste juustega, tüdrukud sättima pikemad juuksed patsi või hobusesabaks. Rohkem andsid hipi mõõdu välja Eestisse mujalt (Lätist, Leedust, Ukrainast ja Venemaalt) suviste rock-festivalidele tulnud vabameelsed noorukid. Ameerika hipikultuuri sõjavastatus (Vietnami sõda) väljendus siinmail Nõukogude armee vastasusega. Pea ükski noormees ei tahtnud tont teab kuhu kaheks aastaks, mereväkke isegi kolmeks aastaks minna. Selleks simuleeriti haigusi, levinuim viis oli teeselda vaimuhaigust ja minna hullumajja. Arstid nägid küll simulandid enamasti läbi, aga väljastasid neile siiski tõendi. Pitsati ja allkirjaga paber oli tollal piisav, et kroonust pääseda. Sõjaväkke minek sai paljudele ansamblitele saatuslikuks: varastes kahekümnendais muusikutele tähendas kaks-kolm aastat ootamist hiigelpikka aega, kui asendajat ei leitud, läks bänd laiali. Teine 70-ndate ansamblite tekke ja lõpu tegur oli kõrgkool. Tudengid moodustasid bändi, ülikool sai läbi, mindi laiali. Sel ajal said kõrgkooli lõpetajad kohustusliku töölesuunamise: kuidas sa teed bändi, kui trummar suunatakse Põltsamaale ja kitarrist Tapale? Samas tekkisid just 1970-ndail esimesed aastakümneiks kokku jäänud ansamblid, erandina Fix juba kuuekümnendail. Järgnevail lehekülgedel on kirjas peamiselt nende bändide tegevus seitsmekümnendatel, mingil määral ka teistest kümnenditest.

Narkootikumide tarvitamisest nõukogude ajal ei räägitud, mis ei tähenda, et seda poleks olnud. Suitsetati kanepit, nuusutati kemikaale, midagi ka süstiti ja neelati tablette, küll üsna kitsas ringkonnas. Põhiliseks tujutõstmise aineks oli ikka alkohol. Piiritusega vein, mida

nimetati peediks, kõiksugu nalivkad-nastoikad-liköörid ja muidugi viin ja õlu. Suitsetavaid noori oli palju, nii alkohol kui ka sigaretid olid suhteliselt odavad.

Märkimisväärselt mõjutas olukorda 1968. aasta Praha kevad: Tšehhoslovakkia püües elada inimnäolise sotsialismi tingimustes, millest sõideti tankiroomikutega ebainimlikult üle. Kuna Praha kevade põhilisteks meeleavaldajateiks olid tudengid, hakati Nõukogude Liidus noorte meelsust rangelt kontrollima, vähemasti püüti seda teha. Kogu kümnendi oli NSVL-i riigipea NLKP KK peasekretär Leonid Brežnev, seda aega nimetatakse stagnatsiooniks. Kui seitsmekümnendate keskpaiku lasti kruvisid veidi lõdvemale, siis kümnendi lõpus keerati neid taas pingumale. Kui majanduslikult algas allakäik, siis rock- ja popmuusikas toimus suurim areng, mida siinmail iial nähtud.

Sissejuhatus

«Kas oled juba kuulnud? Biitlid läksid laiali!»

Kuigi The Beatles lõpetas tegevuse 1970. aastal, võis raudse eesriide varjus elavas Eesti NSV-s seda küsimust kellegi suust kuulda veel paar aastat hiljemgi. Informatsioon läänest jõudis siia hilinemisega, kui üldse. Nõukogude inimene oli harjunud (harjutatud?) lugemate vahelt, see tähendab – loetut-kuuldut pigem umbusaldama. Ja nii tuligi mõni muusikavõhiklikum nooruk muusikahuvilise käest pärima: «Läksidki biitlid laiali? Mis nüüd saab?»

Kui kuuekümnendate *rock*, õigemini biitmuusika oli ansambli-keskne, siis seitsmekümnendail üsnagi isiku-muusikukeskne. Õieti algas see juba 60-ndate keskpaiku. Üheks algatajaks oli toosama The Beatles, kelle 60-ndate teise poole lood erinevad nendest, mida nad esimestel plaatidel üllitasid. Kui lavale tulid Eric Clapton ja Cream, Jimi Hendrix, The Who, Led Zeppelin, Deep Purple, Black Sabbath, Emerson Lake & Palmer, Yes, The Ramones ja Sex Pistols – need on vaid üksikud näited –, muutus kogu muusika. Osavad instrumentalistid mängisid pikki soolosisid, studios salvestatud lood ei olnud enam kolmeminutilised, vaid tihtipeale isegi üle kümne minuti pikad, kontserdid kestsid paarikümne minuti asemel mitu tundi. Sündisid *hard rock*, *heavy metal*, *progressive rock*, *jazz rock*, *punk rock*.

Muutus ka Eesti *rock*. Noored janunesid uue järele, lääne muusika küll jõudis plaatidel Eestisse, kuid pahatihti siiski hilinemisega. Kuna lääne *rock*-ansamblid Nõukogude Liitu oma esinemisgraafikusse ei

kirjutanud, «tänu» nõukogude ideoloogiale ei saanudki, täitsid selle tühimiku kohalikud muusikud ja vägagi edukalt. Ruja asendas Led Zeppelini, Andres Põldroo mõjus kui meie oma Hendrix. Noored vaidlesid, kumb on maailma parim trummar, Gunnar Graps või Paap Kõlar. Ei pääsenud välismaale King Crimsoni kontserdile? Ole lahke – homme esineb TPI aulas Mess! Slade'i ja Sweeti asemel sai kuulata Polyphoni *glamrock*'i, pullipunki teinud Propeller rõõmustas punkareid.

Kuigi eeskuju võeti läänest, ei sarnanenud Eesti ansamblid üks ühele välismaa bändidega. Suurim erinevus oli see, et kui anglo-ameerika muusikud tegid laulusõnad ise, siis Eestis kasutati laulutekstidena väga palju väärtluulet. Soome raadio ja veel enam televisiooni mõju on võimatu üle hinnata. Lääne ansambleid vaadati-kuulati Soome televisiooni ja raadio vahendusel, mis levis Tallinnas, selle ümbruses ja põhjarannikul. Eesti televisioon ja raadio seitsmekümnendate alguses uusi ansambleid ei tutvustanud, kui, siis ainult Vikerraadio kesköoprogrammis, kus, mida aasta edasi, aina rohkem bände kuulda ja näha sai. Küllap oli siingi mängus ideoloogia: las kuulavad noored parem kodumaiseid kui välismaiseid ansambleid.

Enamik kuuekümnendail tegutsenud Eesti biitansambleid oli laiali läinud või koosseisu ja sellega koos ka nime vahetanud. Virmalised, Lüürikud, Andromeeda, Mikronid ja veel mõned jätkasid, viimane neist veel 80-ndailgi. Bändindus muutus paljuski Tallinna ja Tartu keskseks. Kuuekümnendail teistes linnades ja alevikes bändi teinud poisid läksid ülikooli ja moodustasid uusi ansambleid. Kitarre enam vineerist välja ei saetud, telefoniautomaate helipeade saamiseks ei lõhutud. Asutused hankisid endale heliaparatuuri ja trummid, tavainimene ei saanud neid osta kahel põhjusel: liiga kallid ja poes neid ei müüdud, asutustele eraldati neid plaanimajanduse korras. Võimendustest oli kõva sõna ungarlaste BEAG, komplektis laulu- ja pillivõimendused, mängitavaks peeti ka Saksa DV Regenti, nõukogude toodang aga ei kõlvanud isegi parteikongressi kõnede võimendamiseks. Kitarridest levinuim oli Saksa DV Musima, paremaks peeti tšehhide Jolanat. Trumme saatis samuti Saksa DV, Trowa trummidega mängisid pea kõik oma aja löökriisturid, aga hilisem

Tšehhoslovakkias toodetud Amati komplekt oli parem, nende trummitaldrikud ei läinud pärast esimest mängu mólki. Läti RMIF-i trummidega mängiti siis, kui paremat polnud. Klahvpillimängijate mure oli suurim: Punase RETi elektrioreliga Retakord komplektis olnud võimendikast lülitus valjemaks keeramise peale välja, Ida-Saksa Weltmeister ja Matador tegid juba talutavat häält, Venemaal toodetud Junosti orel oli naljanumber. Esimesed «päris» kitarrid-trummid-võimendused toodi Eestisse seitsmekümnendate keskpaiku, hingehinda maksivad süntesaatorid kümnendivahetuse aegu. Kultuurimajades ning vabrikute, tehaste ja majavalitsuste punanurkades-saalides end sisse seadnud muusikud tegid päevast päeva proove. Paljud neist rääkisid, et ega muud teha olnudki: telekast ja raadiost tuli mingit jama, kinos jooksid nõukogude, sotsmaade, vahel harva ka Prantsuse ja Itaalia filmid, kaua sa ikka raamatut loed.

Raamatus tuleb juttu ka sellest, kuidas ansamblid või solistid esinemiskeelde said. Üldjuhul sai bänd esinemiskeelu sõnade, olgu lauluteksti või lavalt öeldu eest. Ka publiku tegevuse tõttu võis keelu teenida: kas või selle eest, et rahvas liiga innukalt muusikale kaasa elas. Pidev häda oli ansambli nimedega: kui näis kahtlane, oli targem nime vahetada. Ka repertuaari üritati ette kirjutada, seda just ülevaatusel ehk tarifitseerimisel, kus tantsuansambli repertuaaris pidi olema suurim osa nõukogude heliloojate, pisut sotsmaade ja näpuotsaga kapitalistlike riikide muusikat. Nõukogude heliloojana läks kirja ainult heliloojate liidu liige, mida ükski lugusid kirjutav bändimees ei olnud. Sealjuures ei kontrollinud keegi, kas ansambel tegelikult ka kohustuslikku repertuaari mängib. Ei mänginud! Kui 70-ndate alguses said isetegevuslikud ansamblid esinemisloa ainuüksi tantsuansamblina, siis kümnendi teises pooles tarifitseeriti ka kontsertbände. Seegi oli suur erinevus 60-ndatega: biitansamblid mängisid tantsuks, 70-ndail tekkisid juba kontsertansamblid, kes mängisid oma lugusid. TPI aulast sai kontsertpaik, mille järgi bändi headust hinnati: kui juba seal esineb, järelikult on kõva bänd. Üldjuhul nii oligi. Vahel mängisid kontsertansamblid tantsuks ja tantsuansamblid andsid kontserte. Tantsupidudel ei keerutatud jalga enam biitmuusika rütmis, vaid bändid võtsid repertuaari Uriah Heepi, Deep

Purple'i, Black Sabbathi ja teiste ansamblite populaarseid lugusid. Seitsmekümnendate teises pooles tulid *funky* ja *r&b*, ka disko hakkas tantsuansambleilt tööd ära võtma. Tehti nn kuulamisdiskosid, kus mängiti ette ja kommenteeriti mõnda heliplaati. Üheks seitsmekümnendaisse jäänud ilminguks oli «ämbri tegemine». See seisnes selles, kui vähetuntud ansambli mängule saabus kõvem bänd või selle muusikud ja tegi vaheajal paar-kolm lugu, ühest küljest eesmärgiga teisele ära teha, teisalt selleks, et ennast näidata. Ämbri tegemine käis üldjuhul tantsupidudel, harvem kontsertidel.

Nii ülevaatusel kui ka festivalidel hindas esinejaid žürii, mille esimeheks oli üldjuhul keegi tuntud helilooja. Tihtipeale tekitas auhindade jagamine bändide vahel paksu verd, sest laureaadi tiitleid anti «õige muusika» esitajaile. Nimetus *festival* on tinglik, suuremalt jaolt nimetati komsomoli kui eesrindliku noorsoo esindaja korraldatud üritusi hoopis noorte muusikapäevadeks. Näiteks Tartu esimesed muusikapäevad 1979. aastal toimusid ÜLKNÜ-le V. I. Lenini nime andmise 55. aastapäevale pühendatud rahvaste sõpruse päevade raames.

Lugude salvestamine oli omamoodi konspiratiivne tegevus. Ametlikult sai lindistada mõne tele- või raadiosaate tellimusel, muidu kasutati tutvusi ja studiosse mindi öösel. Studioid oli vähe, Tallinnas raadio- ja telemaja ning heliloojate liidu studio, Tartus Vane muise ja Eesti Raadio studio, Pärnus sai üht-teist lindistada Endla teatri studios. Studiotehnika oli kehvapoolne, pillid-võimendid samuti, kontserdil võimsalt kõlanud bändi salvestused jäid lahjaks. Heliplaate anti välja väga vähe. Põhjuseid on mitu. Ses vallas valitses monopolina ainus plaadifirma kogu NSVLis – Melodija, kes tegutses plaanimajanduse tingimustes. Plaatide väljaandmine venis paari-kolme aasta peale, raha, hoolimata tiraažist, ei makstud, ja seetõttu oli plaadi väljaandmine pigem auasi ja mingil määral ka tunnustus.

Seitsmekümnendad oli aeg, mil muusikud reaalselt raha teenima hakkasid. Kui tavainimese keskmine palk oli 120 rubla, siis bändimees võis ühe esinemisega teenida 50 rubla, aga muidugi mitte kõik. Sellist raha jaksasid maksta suuremad kolhoosid-sovhoosid nn süldibändidele. Kümnendi teises pooles hakkasid paljud vaatama

Venemaa poole. Selle all mõeldakse kogu Nõukogude Liitu, sinna minek oli kui päästerõngas. Eesti oma armsas väiksuses ei võimaldanud muusikuile äraelamist ainuüksi kontserttegevusest, paljud pidid otsustama, kas minna muule tööle või proovida muusikaga elatist teenida. Ainus võimalus esineda väljaspool Eestit sel ajal oli Venemaal ja teistes liiduvabariikides.

Välismaareisid, mida üllatavalt paljudele ansamblitele võimaldati, toimusid sõpruse, vendluse ja rahu nimel, korraldajaks sõprusühing, partei ja komsomol. Esinemiste eest piiri taga muusikud raha ei saanud, ette oli nähtud päevaraha, sotsialistlikesse riikidesse sai vahe-tada rohkem rublasid, kapitalistlikesse riikidesse näpuotsaga. Paljud viisid valuutat üle piiri pillide, aluspükste, sokkide, hambapastatuubi ja kes teab mille sees, rikkudes seadust, mille järgi oleks võinud aastateks vangi minna. Sellest, kuidas muusikainstrumente hangiti, võiks lausa omaette raamatu kirjutada.

1970-ndad oli Eesti muusikas väga huvitav, suisa põnev aeg. Olulisim, mida peab nimetama nimega EESTI RAHVUSLIKU ROCK-MUUSIKA SÜND, sai alguse seitsmekümnendail. Need noored inimesed ei mõelnud, et nad teevad ajalugu. Ometi just seda nad tegid, ja mitte ainult Eesti või NSVLi mõistes – nad tegid maailma muusikaajalugu. Sedavõrd erinevad olid tingimused muusika tegemiseks raudse eesriide taga, võrreldes vaba maailmaga. Pea olematutes tingimustes, pillidega, mida ükski endast lugupidav lääne muusik poleks puutunudki, kasinate esinemisvõimalustega nii laval kui ka raadios ja televisioonis. Lindistades Eesti kuldvaramusse jäädud laule, teadmata, kas keegi neid kunagi kuuleb. Enamik muusikuid ei meenuta neid aegu jubedusest õlgu väristades. Keeluohust ei hoolitud, entusiasmi oli nõnda palju, et sellega oleks võinud talve soojaks kütta. Nad tegid muusikat, et olla VABAD, kasvõi hetkekski – noortele, kes nende loomingut kuulates said olla VABAD, kuni muusika lõpeb. Muusika aga ei lõppenud ega lõpe eal